

JIŘÍ Z PODĚBRAD A JEHO HÁJENÍ UTRAKVISMU

Příspěvek k 600. výročí od narození husitského krále

Ukončení válek na základě kompaktát

5. července 1436 byla v Jihlavě stvrzena a císařem Zikmundem zaručena kompaktáta, smlouva Čechů s koncilem basilejským. Dlouholeté vyčerpávající války byly ukončeny, s věřícími podobojí se přikazovalo udržovat pravý mír a jednotu. Šlo o smír, ale také redukci husitského programu - Čtyř pražských artikulů. Právě dle jednoho z článků, požadujícího přijímání pod obojí způsobou (sub utraque specie), se říkalo přívržencům tohoto způsobu utrakvisté.

Jaké tedy bylo rozpoložení sil? Na straně římskokatolické existoval rozkol mezi papežem a koncillem, utrakvisté se dělili na nejradiálnější tábory, horlivější, vedené na sněmu v r. 1435 zvoleným, papežem však nepotvrzeným arcibiskupem Rokycanou, a mírné. Katolíci řešili superioritu, utrakvisté se dohadovali především o chápání eucharistie a Kristovy přítomnosti v ní, o počtu svátostí, o obřadech a věcech organizačních. Kompaktáta znamenala dohodu, nicméně velmi křehkou a pokud se to hodilo, tak různě vykládanou i porušovanou.

Jiří sjednotitelem utrakvistů

Jiří se narodil 23. dubna 1420, pocházel z moravského rodu Kunštátů. Jeho praděd Boček byl první, kdo se usídlil v Čechách a rozšířil tak rod o větev poděbradskou, která se stala pro české dějiny nejdůležitější. Viktorin, vnuk tohoto Bočka (a syn otce stejného jména), se oženil s Annou z Vartenberka, která se stala matkou Jiřího. Jeho generace byla vychovávána především válkou a na sněmech. Mladík vynikal organizačními schopnostmi, doma i v cizině byl uznáván za schopného diplomata i vojevůdce. Po úmrtí Hynka Ptáčka z Pirkštejna převzal v září 1444 vedení východních krajů a postupně se stal hlavním představitelem českého království.

Důležité bylo ovládnutí Prahy v roce 1448, kam se mohl vrátit Rokycana, čímž došlo ke sjednocení mírných a horlivějších utrakvistů. V r. 1452 byl Jiří zvolen na dva roky správcem země, následně byl Tábor donucen se podrobit a jeho přední teologové (Mikuláš z Pelhřimova, Václav Koranda, Vavřinec z Reichenbachu a několik dalších) byli uvězněni na Poděbradových hradech. Později to popisovali Bratři tak, že je Jiří umořil a měli jej za pronásledovatele Božího lidu. Podařilo se tím ovšem sjednotit utrakvisty, duchovní hlavou se stal Jan Rokycana, politickou Jiří z Poděbrad.

Správcem za krále Ladislava

V r. 1453 se stal králem třináctiletý Ladislav Pohrobek, když slíbil hájit kompaktáta, Rokycanu a podržet Jiřího ve funkci správce země i v dalších letech. Nikdy nevstoupil do utrakvistického chrámu, přestože o to byl žádán, Rokycanu měl za škůdce křesťanského lidu. Jiřího, který prakticky vládl, nazýval otcem, ten jej zase synem. Velké naděje římskokatolické strany Ladislav uskutečnit nemohl, byl v Čechách jen krátce po korunovaci a na sklonku života, zemřel 23. listopadu 1457. Jiřímu slouží ke cti, že se na jeho úmrtí nepodílel, neotrávil jej, jak mu přičítali nepřátelé. Tyto pomluvy vyvrátil svým výzkumem v roce 1985 antropolog Emanuel Vlček.

Dlouhotrvající úsilí o potvrzení kompaktát a Rokycany začalo spět k finálnímu rozuzlení od chvíle, kdy se r. 1458 stal nejprve uherským králem Matyáš Korvín, českým králem Jiří z Poděbrad a novým papežem Piem II. Eneáš Silvius Piccolomini.

Králem

Po březnové volbě a složení tajné a veřejné přísahy byla 7. května 1458 Jiřímu z Poděbrad vložena na hlavu královská koruna. O přísahách víme, že v nich nebyla zmíněna kompaktáta, v tajné se hovořilo o poslušnosti papežské stolice, o zachování jednoty víry i o bránění poddaným v kacířství, veřejná byla obecného rázu. Podstatné v dané chvíli bylo, že korunovace proběhla dle předepsaných pravidel a nový král mohl být uznán za pravého křesťanského vládce.

Problém nastal ve výkladu, kdo je dle dané přísahy oním kacířem. Zatímco kurie tak smýšlela o utrakvistech, Jiří je rozhodně s kacíři neztotožňoval, zato se jal pronásledovat nově vzniklou Jednotu s vlastní organizací i věroukou, nemající účast na zákonné ochraně kompaktát. Nejtvrdší vlny pronásledování spadají do let 1460-1461 a 1467- 1471. Pozdějšími historiky Jednoty byl podle toho Jiří hodnocen. Král se tím snažil dokázat, že kacíře ve svých zemích nestrpí. Všeobecná amnestie uvězněným bratrům byla vyhlášena až při korunovaci Vladislava za krále českého 22. srpna 1471...

Po nástupu Pia II. v srpnu 1458 se situace postupně zhoršovala, byť papeži by schopný Jiří s armádou přišel vhod k tažení proti Turkům. Uvnitř království převládala hašteřivost mezi katolíky a utrakvisty, místy přerůstala v otevřený boj. Zlou a zásadní ranou bylo papežovo zrušení kompaktát 31. března 1462, což česká strana odmítla přijmout. Přijetí kompaktát znamenalo mír, jejich zrušení téměř vyhlášení války. Kompaktáta, schválená kdysi koncilem, byla pro papeže jako hlavu církve připomínkou ponížení, které v této době bylo již vcelku úspěšně překonáno.

Kdyby Jiří uposlechl papeže, začala by válka proti utrakvistům – lidu a stavům - menšině vyšší šlechty, většině nižší a měst. Je těžké si představit krále, jak mocí a mečem potlačuje své souverce. Kdyby to neudělal a zůstal věrný svému náboženskému přesvědčení a opakované přísaze uchovat kompaktáta, pak by to dříve či později vyvolalo válku s kurií – druhou řadu husitských válek.

Nelze se divit, že Jiří začal sprádat plány na svazek křesťanských knížat, tvořící pevnou hráz proti Turkům a zároveň oslabující papežovu pozici. Proti byli nejen papež s císařem, ale i další, nezbylo než uzavírat bilaterální smlouvy. Papež v r. 1464 zahájil proti Jiřímu soud, nařkl jej z kacířství. Po Piově smrti v procesu pokračoval nový papež Pavel II.

Ve válce

Po ustavení Jednoty Zelenohorské v listopadu 1465 čelil Jiří otevřenému nepřátelství katolické šlechty, jen menšina zůstala věrná. 23. prosince 1466 byl dle pravidel v konzistoři Jiří jako kacíř a ochránce kacířů zbaven trůnu. Role zastávce katolického pravověří a vykonavatele boje proti kacířům se ujal uherský král Matyáš, energický a silný nepřítel, bývalý Jiřího zeť.

Král se snažil udržet v zemi mír a potlačoval přílišné nároky obou stran. Známo je, že Rokycanovi usilujícímu o přijetí do chrámu sv. Víta a o sjednocení dolní a horní konzistoře pod jeho osobou, odpověděl: „Mistře, dosti's mistroval. Necht' my již také mistrujem!“ V únoru 1469 se Matyášovo vojsko podařilo obklíčit u Vilémova, v zasněžených horách byla převaha uherské jízdy vynulována, přesto se Jiří rozhodl nebojovat, ale řešit situaci diplomaticky. Ukázalo se, že ústní dohoda a podání ruky nestačí. Matyáš se zařídil podle církevní praxe, že slovo dané kacířům nemá žádnou váhu. Následně se nechal korunovat za českého krále, což ovšem vyvolalo rozpaky i v řadách katolické Evropy. Jiřímu se podařilo vyjednat podmínky, za kterých se jeho nástupcem stane Vladislav, syn polského krále Kazimíra z rodu Jagellonců. U nepřátel začala nad úmyslem pobít české kacíře převažovat touha po míru. Situace byla nadějná a otevřená.

Dovětek

22. února 1471 nejprve umírá Jan Rokycana, 22. března 1471 Jiří z Poděbrad. O nich napsal letopisec tu nejvýstižnější charakteristiku: „Jeden bránil slovem, druhý mečem kalich Kristův.“ Skončilo jedno období českých dějin, doba Poděbradská. S odstupem času vyniká především Jiřího snaha po smírném řešení konfliktů, organizační nadání, šlechtetnost a v neposlední řadě stálost a věrnost ve víře. To je inspirující odkaz jednoho z nejvýznamnějších českých panovníků, krále obojího lidu.

Tomáš Chytil

(Příspěvek byl publikován v církevním týdeníku Český zápas číslo 17/ ročník 100 z 26. dubna 2020)